

6. Xi says China's women must start 'new trend of family.(2023). Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/china/xi-says-chinas-women-must-start-new-trend-family-2023-10-30/>

ПСИХОЛОГІЯ ВІКОВИХ ЗМІН: ВПЛИВ ВІКУ НА ПСИХІЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Степаненко О. В., Голополосов Є. Д., студенти

Черкашина Жанна, канд.пед.наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Вступ. Психологія вікових змін є однією з ключових галузей психології, яка вивчає вплив віку на психічне функціонування та розвиток особистості. Ця тема є надзвичайно важливою для розуміння які внутрішні та зовнішні фактори впливають на психічне здоров'я та які зміни можуть бути очікувані на різних етапах життя. Розуміння вікових змін допомагає психологам, медичним працівникам та іншим фахівцям розробляти ефективні стратегії підтримки та лікування.

Ключові слова: концепція, теорія, розвиток, дитинство, підлітковий вік, дорослий вік, старість.

Introduction. Developmental psychology is one of the key branches of psychology that explores the influence of age on mental functioning and personality development. This topic is extremely important for understanding both internal and external factors that impact mental health and the changes that can be expected at different stages of life. Understanding developmental changes assists psychologists, medical professionals, and other experts in developing effective support and treatment strategies.

Keywords: concept, theory, development, childhood, adolescence, adulthood, old age.

В психології існує кілька ключових концепцій, які допомагають розуміти вікові зміни. Серед них:

1. Теорія розвитку Еріксона: За цією теорією, людина проходить через вісім стадій психосоціального розвитку протягом життя. Кожна стадія визначається певною конфліктною ситуацією, яку особа повинна вирішити, щоб продовжувати нормальний розвиток.

2. Теорія Піаже про когнітивний розвиток: Ця теорія стверджує, що розвиток інтелекту відбувається через структурні зміни в мозку, які приводять до появи нових способів мислення і розуміння світу.

3. Теорія соціального вибору: Ця теорія стверджує, що розвиток особистості відбувається внаслідок взаємодії між індивідом та його оточенням, включаючи родину, друзів, школу та інші соціальні установи.

Ці концепції надають нам загальний фреймворк для розуміння вікових змін і допомагають виокремити ключові аспекти психічного розвитку на різних етапах життя.

I Фізіологічні зміни та їх вплив на психіку

Періодизація людського життя: Дитинство - період від народження до приблизно 12 років характеризується інтенсивним ростом і розвитком органів та систем організму. Мозок активно формує нові зв'язки, що сприяє розвитку когнітивних та емоційних функцій; Підлітковий вік - від 12 до 18 років відзначається стрімким фізіологічним розвитком, зокрема змінами у статевій сфері, ростом та формуванням скелету та м'язової системи. Цей період також характеризується значними змінами в мозковій активності, пов'язаними зі стресом, емоційною лабільністю та формуванням самоідентифікації; Дорослий вік - Від 18 років і до середнього віку (приблизно 40-50 років) фізіологічні процеси стабілізуються, але починаються процеси повільного старіння. Цей період відзначається стійкістю когнітивних та емоційних функцій, але може супроводжуватися змінами у фізичному здоров'ї та енергетичних рівнях; Старість - Після 50-65 років починаються значні фізіологічні зміни, такі як зниження швидкості обробки інформації, втрата пам'яті та погіршення реакцій на стрес. Цей період також може супроводжуватися зниженням фізичної активності та збільшенням ризику розвитку різних захворювань.

Вплив фізіологічних змін на психічне функціонування: Дитинство - Інтенсивний фізіологічний розвиток в дитинстві сприяє формуванню когнітивних та емоційних функцій. Мозкова пластичність на цьому етапі дозволяє дитині швидко вчитися та адаптуватися до навколишнього середовища; Підлітковий вік - Зміни у рівні гормонів та інші фізіологічні процеси можуть призводити до емоційної нестабільності та стресу. У цей період психіка підлітка може бути особливо вразливою, і підтримка з боку родини та спеціалістів є надзвичайно важливою; Дорослий вік - На цьому етапі стійкість фізіологічних процесів дозволяє людині зосередитися на виконанні професійних та особистих завдань. Проте з віком можуть виникати фізичні проблеми, які можуть впливати на психічне самопочуття; Старість - Фізіологічні зміни, які супроводжують старіння, можуть призводити до змін у когнітивних функціях та емоційному стані. Важливою є підтримка та соціальна активність для збереження психічного здоров'я на цьому етапі життя.

II Когнітивний розвиток протягом життя

Основні теорії когнітивного розвитку:

1. Теорія Жана Піаже про когнітивний розвиток: Піаже вважав, що дитина активно конструює світ через взаємодію з навколишнім середовищем. Він виділив чотири основних стадії когнітивного розвитку: сенсомоторний період (від народження до 2 років), преоператорний період (від 2 до 7 років), конкретно-операційний період (від 7 до 11 років) та формально-операційний період (після 11 років). Кожна стадія характеризується певними когнітивними здібностями та способами мислення.

2. Теорія Лева Віготського про зону найближчого розвитку: Віготський вважав, що розвиток відбувається через взаємодію з більш компетентними індивідами та культурним середовищем. Він висунув концепцію зони найближчого розвитку, яка описує різницю між рівнем досягнень, які дитина може досягти самостійно, та рівнем, який вона може досягти з допомогою дорослого чи більш компетентного товариша.

3. Теорія Улліріха Нейссера про розвиток інтелекту: Нейссер вважав, що

інтелектуальний розвиток відбувається протягом усього життя. Він розрізняв кристалічний інтелект (знання, які накопичуються протягом життя) та рідинний інтелект (здатність швидко розв'язувати нові завдання). За його дослідженнями, кристалічний інтелект зростає протягом усього життя, тоді як рідинний інтелект досягає піку в середньому віці, після чого починає спадати.

Вплив віку на когнітивні здібності та розвиток мислення: Швидкість обробки інформації - швидкість обробки інформації зменшується з віком, особливо після середнього віку. Це може призвести до того, що старші люди відчувають більші труднощі у вирішенні завдань, які потребують швидкої реакції; Емоційне та соціальне мислення - з віком може змінюватися спосіб реагування на емоційні події та сприйняття соціальних ситуацій. Старші люди можуть бути більш досвідченими у розпізнаванні та управлінні емоціями, але водночас можуть мати труднощі у сприйнятті нових соціальних ситуацій; Пам'ять - пам'ять також піддається змінам з віком. Хоча кристалічний інтелект може зростати, зберігання та відтворення нової інформації може бути складнішим для старших людей; Гнучкість мислення та адаптація до змін - з віком може зменшуватися еластичність мислення, тобто здатність до адаптації до нових ситуацій та зміни уявлень. Однак, деякі дослідження показують, що старші люди можуть мати більше емоційного контролю та мудрості у вирішенні проблем.

III Емоційний та психічний розвиток

Дитинство: Емоційна свідомість - у ранньому дитинстві діти починають розпізнавати свої емоції та виражати їх; Розвиток соціальних навичок - діти навчаються взаємодіяти з іншими та розуміти емоції оточуючих; Формування емоційної зв'язаності з близькими людьми - взаємодія з батьками та іншими дорослими визначає формування довіри та безпеки.

Підлітковий вік: Емоційна нестабільність - підлітки часто досвіджують гострі коливання настрою та емоційні перепади; Формування самоідентифікації - важливою частиною емоційного розвитку є визначення власної особистості та місця в суспільстві; Експерименти з емоціями та соціальними ролями - підлітки випробовують різні емоції та ролі, що допомагає їм зрозуміти себе краще.

Дорослий вік: Стабілізація емоційного фону - в дорослому віці більшість людей досягають більшої стабільності у виявленні емоцій; Формування стійких міжособистісних відносин - важливою частиною емоційного розвитку є здатність до глибоких та стійких стосунків з іншими людьми; Емоційна зрілість - дорослі розвивають навички керування емоціями та розуміння власних потреб та бажань. Старість: Зміни в емоційному реагуванні - з віком може зменшуватися інтенсивність емоційних реакцій, але зберігається здатність до відчуття радості та задоволення; Переосмислення життя - старші люди можуть переосмислювати свої цінності та життєві пріоритети, що впливає на їхнє емоційне становище; Формування життєвої мудрості - з віком багато людей накопичують багатий життєвий досвід, який призводить до розвитку життєвої мудрості. Життєва мудрість допомагає старшим людям знаходити значення й цінність у своєму житті, навіть у змінних або важких обставинах.

IV Вплив зовнішніх факторів на вікові зміни

Дитинство: Культурні фактори: Культурні норми та цінності можуть впливати на спосіб виховання дітей та їх соціалізацію. Наприклад, в деяких культурах діти можуть мати більше вільності в розвитку самовираження, тоді як в інших культурах більший акцент може бути зроблений на слухняність та підпорядкування; Соціальні фактори: Вплив родинної та шкільної середовища може бути вирішальним на ранніх стадіях розвитку. Наприклад, якість стосунків з батьками, рівень емоційної підтримки та навчання в ранньому дитинстві можуть впливати на формування самооцінки та соціальних навичок; Економічні фактори: Економічні умови сім'ї можуть впливати на доступ до ресурсів, які сприяють психічному розвитку, таких як освіта, медична допомога та культурні заняття. Дитина, яка зростає в бідності, може стикатися з більшими стресовими ситуаціями та обмеженим доступом до можливостей для розвитку.

Підлітковий вік: Культурні фактори: Вплив масової культури, зокрема медіа та соціальних мереж, може мати суттєвий вплив на стандарти краси, поведінку та сприйняття себе серед підлітків. Наприклад, стандарти краси, які відображаються у рекламі та соціальних мережах, можуть впливати на самооцінку та ставлення

до власного зовнішнього вигляду підлітків; Соціальні фактори: Взаємодія з однолітками та формування соціальних груп можуть впливати на розвиток самоідентифікації та соціальних навичок. Стиль спілкування, прийняті норми та цінності в підлітковому середовищі можуть впливати на формування особистості та соціальний розвиток; Економічні фактори: Соціальний статус та доступ до матеріальних ресурсів можуть впливати на можливості підлітків у виборі освітніх та культурних можливостей. Наприклад, обмежений доступ до освіти або культурних подій через фінансові обмеження може обмежити розвиток підлітка та його можливості для самореалізації.

Дорослий вік: Культурні фактори: Культурні очікування стосовно ролей гендеру, сімейного життя, кар'єри та інших аспектів можуть впливати на індивідуальний розвиток та вибори дорослих. Наприклад, деякі культури можуть ставити більший акцент на сімейні цінності та ролі батьківства, тоді як інші можуть більше цінувати незалежність та кар'єру; Соціальні фактори: Взаємодія з колегами на роботі, родинні зобов'язання та спілкування з друзями впливають на самооцінку та соціальну підтримку у дорослому віці. Здатність до ефективної комунікації та вирішення конфліктів може впливати на якість міжособистісних відносин та загальне самопочуття; Економічні фактори: Фінансова стабільність та кар'єрний успіх можуть впливати на психічне самопочуття та загальний добробут дорослих. Наприклад, відсутність фінансових проблем може допомогти знизити рівень стресу та покращити якість життя.

Старість: Культурні фактори: Перспективи на старість, стереотипи щодо старіння та роль старших в суспільстві можуть впливати на самопідтримку та відношення до старіння. Наприклад, культурні очікування стосовно активного чи пасивного старіння можуть впливати на ставлення до здоров'я, активності та соціальної участі старших людей; Соціальні фактори: Підтримка від родини та спільноти, доступ до медичних та соціальних служб можуть впливати на якість життя старших людей. Соціальна ізоляція, втрата близьких людей або обмежений доступ до послуг можуть призвести до погіршення фізичного та психічного здоров'я; Економічні фактори: Економічна залежність від пенсії та доступ до

медичних послуг та програм підтримки можуть впливати на емоційне самопочуття та якість життя. Фінансова нестабільність або обмежений доступ до необхідних послуг може створювати стрес та погіршувати якість життя старших людей.

Висновки. Підсумовуючи обговорені аспекти впливу віку на психічне функціонування та розвиток особистості, можна зробити наступні висновки:

Широкий спектр впливу вікових змін: Вік впливає на різні аспекти психічного функціонування, включаючи когнітивні, емоційні та соціальні аспекти;

Контекстуальний характер впливу: Вплив віку взаємодіє з культурними, соціальними та економічними факторами, що створює унікальні умови для розвитку та функціонування у різні вікові періоди;

Потреба у гнучкому підході: Психологічна робота з різними віковими групами потребує гнучкого підходу, що враховує індивідуальні особливості кожної людини та контекст, в якому вона знаходиться.

Можливі наслідки для практики психологічної роботи з різними віковими групами:

Індивідуалізований підхід: Важливо враховувати унікальні потреби та можливості кожної вікової групи при розробці психологічних програм та інтервенцій.

Контекстуальний аналіз: Для ефективною роботи з клієнтами у різних вікових групах необхідно ретельно вивчати їхній соціокультурний контекст та індивідуальні особливості.

Підтримка розвитку: Психологічна робота може сприяти підтримці розвитку на різних етапах життя, надаючи клієнтам необхідні ресурси та навички для подолання викликів та досягнення свого потенціалу.

Загалом, розуміння впливу віку на психічне функціонування та розвиток особистості є ключовим для психологічної практики, оскільки це дозволяє створити більш ефективні та адаптовані підходи до роботи з клієнтами на різних етапах їхнього життя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf
2. http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/213/1/%d0%9c%d0%b8%d1%85%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%92%d1%96%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%bf%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%8f_%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf
3. <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/130/113>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ТА ЇЇ ПРОБЛЕМИ

Сахно В.О., здобувач

Прохоренко Т.Г., канд. соціолог. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

В наш час вивчення особливостей та проблем соціалізації молоді стає особливо затребуваною та актуальною дослідною проблемою, що привертає увагу не лише науковців, але і практичних працівників різного рівня – від політиків до вчителів та батьків. Справа у тому, що існує певне протиріччя між загальною потребою ефективного впливу на соціалізацію молоді і недостатнім теоретичним та емпіричним дослідженням питань, пов'язаних із соціальним становленням особистості. Ідея формування механізмів соціалізації через засвоєння соціальних знань, цінностей, умінь та навичок поведінки в соціальному житті визначає пошук таких основ, знання яких дозволило б оптимізувати процес становлення інтересу та участі молодого покоління в сучасному суспільстві.

У наш час спостерігаються процеси формування нового типу суспільства, особливістю якого є перетворення інформації та знання на основний стратегічний ресурс. Сучасний інформаційно-комунікаційний простір успішно конкурує з